

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye'yle İlişkiler

Kader Özlem*

GİRİŞ

İki kutuplu sistemin çözülmesinin ardından Doğu Avrupa ülkelerinde yapısal ve yönetsel anlamda yaşanan sancılı süreç bu ülkelerde değişim/dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Eski bir sosyalist ülke olarak Romanya da değişim sürecini geçirip yeni uluslararası dengelerde söz sahibi olma noktasında iradesini ortaya koymuştur. Bu bağlamda diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi Romanya'nın da Batı Dünyası'yla işbirliğine giden yolu takip etmesi kaçınılmaz olmuştur. Batı'yla ilişkiler gerek AB üyelik perspektifi gerekse NATO boyutunda düğümlenirken, her iki faktör de Romanya'nın değişim sürecinde teşvik edici rol üstlenmiştir.

Diğer taraftan Balkanlar bölgesel alt sisteminin bir güç unsuru olarak Türkiye'nin Romanya ile soğuk savaş sonrası dönemde yeniden şekillenen ilişkileri, gerek bölgesel gelişmeler gerekse ikili ilişkiler boyutunda büyük önem arz etmektedir. 1945-1990 arasındaki dönemde bloklara ayrışma süreci ikili diyaloglarda kopmalara neden olmuşsa da 1990'dan sonraki süreçte Romanya'nın dış politikadaki kararlı adımlarıyla ikili ilişkiler farklı boyutlara

* Kader ÖZLEM, Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Gençlik Kolları Başkanı, kaderoziem@gmail.com.

ulaşmıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde Romanya dış politikasında farklılaşmalar meydana gelirken, bu farklılıkları Batı Dünyası ve Türkiye ilişkileri açısından ele almak, bu makalenin amacıdır. Buna binaen Romanya'nın tarihsel boyutuna atıfta bulunulacaktır.

TARİHSEL BOYUT

13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Andlaşması itibarıyla resmen bağımsızlığına kavuşan Romanya, 1881'de I.Carol döneminde kraliyet sistemine geçerken; bu tarihten sonra Romanya politik hayatı kademeli olarak Batı modeline uygun bir değişim sürecinden geçmiştir.¹ 1912 'deki I.Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya, Balkanlar'da patlak veren sıcak savaşın dışında kalmış ve dolayısıyla bölgedeki çok bilinmeyenli denklemden soyutlanmıştır. I. Balkan Savaşı esnasında Osmanlı Devleti'ne yönelik müttefiklik ilişkisi içinde bulunan diğer Balkan ülkeleri savaş sonrasında kendi aralarındaki anlaşmazlıklar sonucu, II. Balkan Savaşı'na neden olacaklar ve Romanya bu krizin içerisinde yayılcı bir politik yaklaşım sergileyerek yer alacaktır.² Savaş sonrasında diplomatik bir sonucu olarak imzalanan 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Barış Andlaşması ile Güney Dobruca ve Silistre'nin Romanya'ya bırakılması öngörülmüştür. Ağustos 1914'te I.Dünya Savaşı meydana geldiğinde tarafsızlığını koruyan Romanya, -ki bu dönemde Ekim 1914'te I. Carol'un ölümüyle yerine geçen yeğeni Ferdinand'ın İtilaf Devletleri ve özellikle İngiltere'yle yakın ilişkileri vardır- iki yıl sonra İtilaf Devletleri safında yer alarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş ilan etmiş ve global çatışmanın bir parçası olmuştur. Savaşa dâhil olmasıyla birlikte birçok cephede yenilgiye uğrayan Romanya, Rusya'nın 1917 Bolşevik İhtilali nedeniyle savaştan çekilmesi sonucu daha güç bir duruma düşmüş ve 7 Mart 1918'de Bükreş'te imzalanan andlaşma ile Alman koruması altına girmiştir. Bu durum fazla sürmemekle birlikte Romanya, İtilaf Devletleri'nin genel zaferiyle I. Dünya Savaşı'nı atlatmıştır.³

¹ 1886 yılında tek meclisli anayasal monarşik bir sisteme dönüşen Romanya'da demokratik düzen umutları kağıt üzerinde kalmış ve halk mevcut sistemden soyutlanmıştır. Bkz. Georges Castellan, *Balkanların Tarihi. 14.ve 20. Yüzyıl*, (çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995, s.352.

² I.Balkan Savaşı esnasında Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan arasında ortak düşman olarak belirlenen Osmanlı Devleti'ne karşı tam bir işbirliği içerisinde hareket edilmesi söz konusu iken, savaşı bitiren Londra Andlaşması sonrasında Balkan bloğu ülkelerinin temelde Makedonya'nın paylaşılması noktasında cereyan eden anlaşmazlık, II.Balkan Harbi'nin tetikleyicisi olmuştur. Bununla birlikte Romanya'nın Bulgaristan ile gergin olan komşuluk ilişkileri ve aynı zamanda Balkanlar'da bölüşülen pastadan pay alabilme umudu, Romanya'yı krizin içerisine sürüklemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kader Özlem, "Garbi Trakya Cumhuriyeti", *Balkanlar'da Türk Kültürü*, Sayı:56, s. 36-37; Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi* Göç, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2001, s.55.

³ Romanya I.Dünya Savaşı sonucunda Batı'ya doğru uzanan Transilvanya'yı, kuzeye doğru uzanan Bukovina'yı ve doğuda ise Besarabya'yı topraklarına katarak genişlemiştir. Ancak, savaş sonucunda elde edilen bu kazanımların çoğunluğu 1940'da kaybedilecektir. Leslie Holmes, *Post Komünizm*, (çev. Yavuz Alogan), İstanbul, Mavi Ada Yayınları, 2000, s. 160.

İki savaş arasındaki dönemin bir ürünü olarak Romanya'daki siyasi iktidar oldukça merkezi bir yapıya bürünmüştür. Kral Ferdinand'ın 1927'de ölümünün ardından 1928 yılında gerçekleştirilen ilk serbest seçimler sonucu daha liberal bir yönetim siyasi erki elinde tuttuysa da bu durum fazla uzun soluklu olmamış ve 1930 yılında II. Carol krallığını ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen başında ülke tam anlamıyla II. Carol'un diktatörlüğüne dönüşmüştür. Savaş arası dönemde bölgesel çok taraflı işbirliği örgütlenmelerine sıcak bakan Romanya, Avrupa'da beliren potansiyel tehditler karşısında Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan ile birlikte Şubat 1934'te Balkan Paketi'ni imzalamıştır.⁴ Ne var ki, bu pakt fazla uzun süreli olamamış; İtalya ve Almanya'nın Balkan çıkarmaları paktı zaafiyete uğratmıştır. II. Dünya Savaşı esnasında Romanya'nın siyasi erk bağlamında bölünmüş yapı arzemesi, ülkenin iç karışıklığına neden olmuş ve Nazi kuvvetlerinin işini kolaylaştırmıştır. Zamanla Almanya'nın dışında SSCB ve ABD'nin savaşta belirleyici unsurlar olarak ön plana çıkmaları, ideolojik anlamda kutuplaşmayı ve farklı tehdit algılamalarını beraberinde getirirken; aynı zamanda SSCB'nin Doğu Avrupa'ya yerleşmesine neden oluyordu. Savaşın sonuna doğru SSCB işgal ettiği bölgelerde *Sovyet modeli* rejimlerin işbaşına getirilmelerinde etkin olurken, söz konusu durum Romanya açısından da aynı neticeyi doğurmuştur.⁵

1944 itibarıyla Romanya, Sovyetler Birliği'nin açık bir uydusu haline gelirken, bunu etkileyen faktör komünizmin Romanya halkı üzerindeki popülaritesi değil; uluslararası siyasetin realitesidir. 1945 ile 1947 yılları arasında komünist ideolojinin Romanya toprakları üzerinde hâkimiyetini tesis etmesine yardımcı olan unsurların başında da "salam taktikleri" adıyla bilinen, aslı itibarıyla mevcut siyasi erke karşı muhalefet olabilecek her türlü akımı ortadan kaldırmak olan klasik metot gelmektedir.⁶ Sonuç olarak, komünist ideoloji Romanya toprakları üzerine tam anlamıyla yerleşmiş ve Romanya SSCB'nin kendisine biçtiği misyonu yerine getiren model ülkelerden birisi olmuştur. Bu suretle, SSCB ile 1948 yılında bir ittifak anlaşması imzalamış ve 1949'da da COMECON üyesi olmuştur. 1950'li yılların ilk yarısı referans alınarak yapılacak bir değerlendirmede vurgulanması gereken esas nokta, her ne kadar Sovyetlerin doğal bir uzantısı olmadığını iddia etse de, gerek anayasal perspektifte, gerek diğer Sovyet yörüngesindeki ülkelerin izledikleri siyasalar bağlamında Romanya'nın Sovyetler Birliği'nin sadık bir müttefiki olduğudur.⁸ Bu dönemden sonraki süreçte Bükreş yönetiminin Sovyet güçlerinin

⁴ J.F. Brown, "Türkiye: Yeniden Balkanlar'a mı?", Ian O. Lesser, Graham E. Fuller, (ed.), *Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.182.

⁵ bkz. Abdülkadir Baharççek, "Soğuk Savaşın Anlamı ve Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", Idris Bal (der.), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.32-33.

⁶ Leslie Holmes, a.g.e., s.162.

⁷ COMECON, Karşılıklı İktisadi Yardım Konseyi olarak adlandırılan bu örgüt Doğu bloğu kapsamındaki komünist ülkelerin Moskova ekseninde oluşturdukları ekonomik birlikteliği ifade etmektedir.

⁸ Leslie Holmes, a.g.e., s.162.

Romanya'da konuşlanmasından, iktisadi olarak kaynaklarının sömürülmesine kadar birçok konuda Moskova yönetimi ile ikili ilişkilerde sıkıntılar yaşadığı gözlenmektedir. 1957'de Romanya'nın milli çıkarlarının korunmasına ilişkin olarak, Bükreş hükümeti tarafından tarihi müttefiklerle diplomatik ilişkilerin yeniden tesisi ve bölge ülkeleri arasında barışı sağlamak amacıyla Balkan Birliği fikri ortaya atılmışsa da bu salt fikirsel boyutta kalmış, işlevsel açıdan net bir kazanım sağlanamamıştır. Ayrıca, 1961 yılında Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ikili problemler sosyalist blokta ayrışmalara neden olurken, söz konusu durum Romanya'nın Sovyetler karşısında daha geniş bir manevra alanına kavuşmasına yol açmış ve Çin'le ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.⁹

1965 yılında iktidara gelen Nikolay Çavuşesku Romanya'da yönetimin daha da merkezileşmesine neden olurken, sonrasında diktatörlük noktasına ulaşan bir idare sistemiyle ülkeyi yönetmiştir. İktisadi bağlamda Romanya'nın içerisinde bulunduğu güç durum 1970'li ve 80'li yıllar boyunca devam etmiştir.¹⁰ Bu durum Romanya'nın uluslararası sistemden soyutlanmasına yol açıyor; muhalif hareketlerin de baskı ve şiddet yoluyla sindirilmesi, Romanya'nın uluslararası toplum nezdinde eleştiri odağı olmasını beraberinde getirmiştir.

1989'a gelindiğinde ağır ekonomik şartlar altında ezilen halk arasında kıpırdanmalar baş göstermiştir. Bu kıpırdanışlar kitlesel hareketlere dönüşünce Romanya'daki sosyalist sistem, varlığı sorgulanır hale gelmiştir. 1980'li yıllar boyunca eski gücünden uzak bir profil çizen Sovyetler'in bölge ülkeleri üzerindeki nüfuzunu kaybetmesine, halkların sistemden memnuniyetsizliği ve dönüşüm/değişim isteği eklendiğinde, devrimler kendisini göstermiş ve Balkan coğrafyasında süregelen istikrarda sapmalar ortaya çıkmıştır. Zira 1990'lı yıllar boyunca yaşananlar dikkate alındığında, komünist ideolojinin Balkanlar'a görece bir istikrar getirdiği; bu ideolojinin etkisini kaybetmesiyle de Balkan tarihinin geriye döndüğü anlaşılmaktadır.¹¹ Balkanlar'da barışın tesis edilmesi uzun bir süreci kapsarken, aynı zamanda hassas dengeler üzerine kurulu bir bölgesel alt sistem olarak yeni uluslararası konjonktürde yerini almıştır.

1989 sonlarında ayaklanan Romanya halkına ordunun da katılması Çavuşesku'nun sonunu hazırlamıştır. Ülke idaresini üstlenen "Ulusal Kurtuluş Cephesi" sadece sosyalist rejime son vermekle kalmamış, ülkenin demokrasiye giden yolunu da açmıştır. Soğuk savaş dönemi sona ererken, Doğu Avrupa ülkelerinde demokratik hareketlenmeler siyasi arenaya çıkmıştır. Aynı şekilde

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mihai Manea, "Soğuk Savaştan Günümüze Romanya Diplomasisi", Ömer E. Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001. s.254-256.

¹⁰ Çavuşesku'nun Romanya'yı dış borçlanmanın pençesinden kurtarma girişimleri Romanya halkının sefaletine yol açmıştır.

¹¹ J.F.Brown, a.g.m. s.187.

Romanya'nın yanı sıra Bulgaristan ve Arnavutluk'ta da sosyalist sistem yerini çoğulcu bir yapıya terk etmiştir. Demokrasiyi özümseme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci tam anlamıyla gerçekleşmemiş olsa da söz konusu ülkeler ve genel anlamda Doğu Avrupa ülkeleri dış politik tercihlerinde köklü değişikliklere gitmişler ve Batı yanlısı bir siyasanın takipçisi olmuşlardır. Bu takibat söz konusu ülkelerin salt bireysel düzlemde karar verdikleri bir değişim/dönüşüm süreci değil; aynı zamanda yeni uluslararası sistemle bütünleşme hedeflerinin göstergesi olmuştur. Soğuk savaşın dönemi sadece askeri bir cepheleşmeyi değil; aynı zamanda sosyo-ekonomik sistemlerin ve ideolojilerin de savaşımını ifade etmekteydi. Doğudaki temsilcinin mağlubiyetini beşeri olgular açısından değerlendirdiğimizde, savaşımın bir şekilde sona erdiğini ve güçlüye yönelik olarak biat etme aşamasına gelindiği görülmektedir. Soğuk savaşın bitiminin ardından eski sosyalist ülkelerin Batı'ya yönelimine bu perspektiften bakmak yararlı olacaktır. Romanya'daki dönüşüm süreci ve dış politikadaki tercihlerinin değişkenlik göstermesini de aynı boyutta ele alabiliriz. Aşağıdaki bölümde Romanya'nın 1990 sonrası dış politikasında önemli bir yer tutan Batı'yla ilişkilerine değineceğiz.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ROMANYA DIŞ POLİTİKASINDA BATI'YLA İLİŞKİLER

AB PERSPEKTİFİ

Soğuk savaş döneminin bitimiyle birlikte Avrupa'da kıtasal bütünleşme çabaları gün ışığına çıkarken; Avrupa'nın eski sosyalist ülkelerinde planlı ekonomik yapıların tasfiye edilerek pazar ekonomilerine geçişleri gerçekleştikçe Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasındaki ideolojik ayrışma anlamını yitirmiştir. Bununla birlikte Doğu Avrupa'nın kendi içerisinde ekonomik anlamda bölünmüş yapı arz etmesi belirginleşmiştir.¹² Romanya'nın Baltık ve Orta Avrupa ülkelerinden farklı olarak AB'ye tam üyelik sürecindeki takvimin farklılık arz etmesinin nedeni, ekonomik anlamda söz konusu ülkelere daha kötü durumda bulunması ve 1990'lı yıllarda yakın çevresindeki bölgede oluşan savaş ortamıyla açıklanabilir. Her ne kadar fiilen bu çatışma ortamına girmemiş olsa da bölgedeki atmosferden birincil derecede olumsuz yönde etkilenmiştir. Öte yandan, gerek Avrupa gerekse Atlantik kurumlarıyla bütünleşme hususunda çeşitli girişimlerde de bulunulmuştur.

1989'dan sonra Avrupa ülkeleri ailesine ait olduğu noktasında ısrarcı davranan Romanya'nın Avrupa Topluluğu nezdinde yaptığı girişimleri, 1993'te AT'nin Bükreş'te bir daimi temsilcilik açmasıyla sonuç vermiştir. AT ile daha sonra bir işbirliği anlaşması da imzalanmıştır. Romanya'nın Avrupa'daki yeni yapılanma çabalarına eklemlenme isteği, 1993 yılında Avrupa Konseyi'ne

¹² Erhan Türbedar, "Doğu Blok'undan AB ile Bütünleşmeye Doğru Bulgaristan ve Romanya", *Avrasya Dosyası*, Cilt:10, sayı:2, Ankara, ASAM Yayınları, 2004, s.320.

üyelik kabulüne zemin hazırlarken¹³; 22 Haziran 1995'te de Avrupa Birliği'ne tam üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Ne var ki, 1990'lı yılların ortalarına kadar siyasi anlamda (demokrasiye geçiş, çoğulcu bir yapı) belli aşamalar kaydetmiş bile olsa, ekonomik anlamda reformist bir tutum sergilediğini söyleyebilmek güçtür. Bunun gerçekleşmemesinin nedeni, kurulan hükümetlerin ekonomik reformların yapılmasıyla birlikte ortaya çıkması kuvvetle muhtemel olan değişim sancılarının iktidarı sarsabileceği endişesiyle reformlara pek sıcak bakmamalarından ileri gelmektedir. Bu dönem zarfında Romanya politik yaşamında popülist söylemler kendisini göstermiştir.¹⁴

1996 yılındaki parlamento seçimlerinin ardından iktidara gelen merkez sağ partiler dönüşüm sürecinin ekonomik boyutuna uluslararası finans kurum ve kuruluşlarının baskıları üzerine ivme kazandırmıştır. 1997'de Avrupa Komisyonu'nca Romanya'nın AB'ye üyelik başvurusuna ilişkin bir rapor yayınlanırken; Ekim 1999'da Komisyon tarafından müzakerelerin başlamasına yönelik tavsiye kararı çıkmış ve 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde bu karar teyit edilmiştir. Buna ek olarak, söz konusu bildirmede Şubat 2000'de Romanya ve diğer aday ülkelerin¹⁵ tam üyelik müzakerelerinin başlamasına ilişkin hükümetler arası ikili görüşmelerin yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁶

Romanya halkı ekonomik koşulların zorluğu nedeniyle Kasım 2000'deki seçimlerde mevcut hükümeti iktidardan indirirken, Sosyal Demokrat Parti ülkenin yönetimini eline almıştır. Yeni hükümet döneminde ekonomik istikrarı sağlamaya; işsizliği, yoksulluğu ve yolsuzlukları azaltmaya yönelik önemli sayılabilecek adımlar atılmıştır. Ancak iktidar süresi boyunca hükümet ile reformlara kuşkuyla bakan halk arasında sıkıntılar da yaşanmıştır.¹⁷ Aralık 2002'de Avrupa Komisyonu Romanya açısından bir yol haritası tesis ederken, Ekim 2004'te yine komisyonca açıklanan ilerleme raporunda Romanya'nın gerekli şartları yerine getirmesi durumunda Ocak 2007'de tam üyeliğe kabulü kararlaştırılmıştır.¹⁸ Ne var ki, Aralık 2004'te yapılan sırasıyla Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin ardından Romanya'nın siyasi çehresi yeniden değişime uğramıştır. 26 Eylül 2006'da AB Komisyonu tarafından yayınlanan Gözlem Raporu'nda Romanya'nın 1 Ocak 2007 itibarıyla AB üyeliği kesinleşirken; raporda belirtilen sert önlemlerin alınmasına ilişkin maddeler Rumenler tarafından hoşnutsuzca karşılanmıştır. Yolsuzluk ve kara para aklama gibi önemli hususlar Romanya'nın sorumlu tutulduğu konular kapsamındadır. Bunun yanı sıra, İngiltere hükümetince hazırlanan dosyaya

¹³ Mihai Manea, a.g.m., s.263.

¹⁴ Erhan Türbedar, a.g.m., s.329.

¹⁵ Slovakya, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Malta.

¹⁶ "Presidency Conclusions, Helsinki European Council 10-11 December 1999", http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ed/ACFA4C.htm

¹⁷ Erhan Türbedar, a.g.m., s.330-331.

¹⁸ "2004 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession", s.5. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/tr_to_2004_en.pdf

göre, Rumen mafya gruplarının İngiltere'de işlenen bankamatik suçlarının %85'inden sorumlu tutulmasına binaen, bu suç oranlarının Romanya'nın AB üyeliği gerçekleşmesi halinde artabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Bunu takiben söz konusu gerekçelerden dolayı İrlanda ve İngiltere'nin ardından, İspanya da Rumen işçilerin serbest dolaşımına ilişkin kısıtlamalar getireceğini açıklamıştır.¹⁹ Romanya'nın AB üyeliğine çok az bir süre kala iç siyasette kısır bir döngünün içine sürüklenmesi de önündeki süreci zorlaştıran ayrı bir faktör. Öyle ki, AB kapısındaki Romanya'nın tam üyeliği kutlamaya hazırlanırken, erken seçimle karşı karşıya kalmıştır.²⁰ 12 Aralık 2006'da Romanya Başbakanı Calin Popescu Tariceanu muhalefetten gelen erken seçim çağrılarını reddederken, AB üyeliğiyle ilgili ivedi meseleler ve katılım sonrası dönemle ilgilenilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Romanya iç siyasetteki çalkantıları en azından şimdilik rafa kaldırmış gözükmektedir.²¹

Soğuk savaş döneminin bitiminden sonra Romanya'nın jeostratejik ve jeopolitik çevresinde değişimler meydana gelmiştir. Söz konusu durum Romanya açısından dış politik arenaya ilişkin algılamalarında farklılaşmaya yol açarken; farklı bir tercihi de beraberinde getirmiştir. 1990'lı yıllar esnasında Balkanlar bölgesel alt sisteminde oluşan sıcak savaş atmosferinin yanı sıra, önceki dönemlerden farklı bir şekilde iki kutuplu bir dünya sisteminden uzaklaşıp yeni dünya düzeni şablonlarının oluşturulduğu bir süreçte, Romanya'nın dış politika çizgisini realist bir perspektife oturtup ona uygun siyasalar izlemesi kaçınılmaz olmuştur. AB üyelik perspektifi de Romanya açısından modern bir dünyanın parçası olma arzusunu yansıtırken, aynı zamanda bölgesel ve küresel dengelerde yer alabilme istencinin dışa vurumu şeklinde de düşünülebilir. AB'nin üyelik perspektifinde başta siyasi ve ekonomik kriterler olmak üzere daha birçok alana ilişkin düzenlemeler, Romanya'daki dönüşüm sürecinin gerçekleşmesi bakımından lokomotif işlevi görmüştür. Bu dönüşüm sürecinde Romanya açısından güvenlik bağlamında meydana gelen boşluk NATO ile ikame edilmeye çalışılacaktır.

NATO BOYUTU

Varşova Paketi'nin Mart 1991'de dağılmasıyla birlikte Romanya kendisini güvenlik bağlamında büyük bir boşlukta hissetmiştir. Diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Romanya da söz konusu boşluğu NATO ile doldurmaya çalışmıştır. Zira dış politik arenada konjonktürel durumun elverdiği ölçüde Batı'yla işbirliği halinde olmak, şüphesiz Romanya'nın ulusal çıkarlarıyla örtüşmekteydi. Bu suretle siyasi ve ekonomik anlamda Avrupa'daki oluşuma nasıl bir yaklaşma gerçekleştirildiyse, NATO ile güvenlik bağlamındaki ilişkiler de bu tarzda şekillendirilmeliydi. Romanya askeri moderni-

¹⁹ Melek Kırmacı, "Romanya'nın Zorlu AB Yolculuğu", *Cumhuriyet Strateji*, 13 Kasım 2006, s.5.

²⁰ "Romanya AB Kapısına Bölündü", *Akşam Gazetesi*, 5 Aralık 2006, s.12.

²¹ "Romanian prime minister rejects call for early elections", *Southeast European Times*, 12.12.2006, http://www.seimes.com/coocon/seimes/html/en_GB/newsbriefs/seimesnewsbriefs2006/12/12/b-06

zasyon ve teknik açıdan da Batılı ülkelerden hayli geri durumdaydı. Romanya bu gerekçelerle 1993 yılında NATO'ya tam üye olma istencini bildirmiştir. Ocak 1994'te NATO'nun Brüksel'deki toplantısında İttifak'ın hâlihazırdaki üyeleri ile gelecekte NATO üyesi olması kuvvetle muhtemel olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında güven ve işbirliğini artırmak bağlamında, Barış İçin Ortaklık (BIO) adı altında bir girişim başlatılmıştır.²² Girişimin amacı, katılan ülkelerin demokratik bir toplumdaki uygun görevlerini yerine getirmelerini ve NATO'nun yönettiği barışı korumak adına yapılan operasyonlara katılmalarını sağlamak için silahlı güçlerini yeniden yapılandırılmalarına yardımcı olmak²³ şeklinde belirlenmiştir.

1990'lı yıllarda Balkan coğrafyasında meydana gelen çatışmalar karşısında Avrupa ülkelerinin ortak güvenlik ve dış politika geliştirme bağlamındaki yetersizlikleri gün ışığına çıkarken; soğuk savaş sonrası dönemde sorgulanır hale gelen NATO, söz konusu kriz ortamlarını fırsata çevirmeyi başarmış bir şekilde, varlığını ve gerekliliğini meşruiyet zemininde temellendirmiştir.²⁴ Balkanlar'daki krizde Avrupalı devletlerin farklı çıkar algılamalarına yönelmeleri ve bu doğrultuda bireysel hareket etmeleri güvenlik bağlamında NATO'ya olan ihtiyacı bir kez daha ortaya koymuştur. Gerek Bosna'da gerekse Kosova'daki krizde son sözü söyleyen ve net tavrı ortaya koyan ABD olmuştur. Balkan ülkeleri, AB'yi refah seviyelerini yükseltme bağlamında 'ekonomik bir dev' olarak görürlerken; güvenlik bağlamında tercihlerini ABD'den yana belirlemişlerdir.²⁵ Söz konusu durum Romanya açısından da geçerliliğini korumaktadır.

NATO'nun 21 Kasım 2002 Prag Zirvesi'nde aralarında Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın bulunduğu yedi ülke üyelik görüşmelerine davet edilirken; 29 Mart 2004 tarihinde Romanya da dâhil olmak üzere diğer ülkeler resmi olarak NATO'nun tam üyesi olmuşlardır. 11 Eylül saldırılarıyla başlayan ABD'nin yeni dünyayı dizayn etme girişimlerinin ilk basamağı olan Afganistan operasyonu esnasında, Bükreş yönetimi NATO ilişkileri kapsamında hem ülke topraklarını hem de hava koridorunu ABD'nin istifadesine sunmuştur.²⁶ Aynı tutumu 2003 Irak operasyonunda da sergileyen Romanya, ABD ile ilişkiler ağında uyumlu bir profil çizmektedir. 10 Ocak 2004'te Romanya Başbakanı Adrian Nastase'nin verdiği bir röportajda, ülkenin NATO'ya katılımının Romanya tarihinde yeni bir sayfa açacağını belirtmesi ve İttifak'a katılımın üç yıldır su yüzüne çıkan siyasi çekişmelere son vererek, dış yatırımı körükleyeceğini de eklemesi,²⁷

²² Mihai Manea, a.g.m., s.263.

²³ "Yirmi birinci Yüzyılda NATO", s.12. http://www.nato.int/docu/21-cent/21st_tur.pdf

²⁴ Kader ÖZLEM, "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi", 28 Aralık 2005. <http://www.turksam.org/yzaraso?kat=21&vaz=699>

²⁵ Erhan Türbedar, a.g.m., 332.

²⁶ A.g.m., 333.

²⁷ "Nastase: NATO, Romanya Tarihinde Yeni Bir Sayfa", *Southeast European Times*, 12.01.2004. <http://www.setimes.com/cont/setimes.htm?features/setimesnewsbriefs/200401/040112WVW-013>

Bükreş yönetimi açısından NATO üyeliğinin ne ifade ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

TÜRKİYE'YLE İLİŞKİLER

Tarihsel perspektiften bakıldığında, oldukça köklü bir geçmişe sahip olan Türkiye-Rumanya ilişkilerinde, iki devlet arasında 1933 yılında imzalanan "Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Andlaşması"²⁸ ikili ilişkilerde önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Şubat 1934'teki Balkan Paktı daha ziyade çok taraflı bir siyasal bağit niteliğinde olup, tarafların birbirlerinin sınırlarını karşılıklı olarak garanti ettikleri; aralarında danışma olmaksızın herhangi bir Balkan devleti ile siyasal anlaşma yapmamayı²⁹ düzenler niteliktedir. Söz konusu Pakt, gerek Rumanya'nın gerekse de bölge ülkelerinin güvenlik bağlamındaki ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bir tablo çizerken, II. Dünya Savaşı öncesi gelişmeler ve savaşın patlak vermesinin akabinde işgale uğrayan Rumanya açısından farklı bir sürece girildiğinin göstergesi olmuştur.

Soğuk savaş döneminin başlangıcı Rumanya ile Türkiye ilişkilerinde ayrışmaya neden olurken, iki ülke ideolojik, siyasal, sosyo-ekonomik ve askeri anlamda farklı kutuplara girmiştir. Rumanya, Doğu bloğunun Sovyet modeli bir rejimin ihraç edildiği ülke konumuna düşerken, Türkiye ise Batı bloğunun 'ileri karakolu' durumuna gelmiştir. Balkanlar'da savaş sonrasında yeni yapılanmalar kendisini göstermiş ve 1950'li yıllardan sonra söz konusu coğrafyanın Doğu-Batı arasında bir mücadele alanına dönüştüğü görülmektedir. Bu dönem itibarıyla, bloklar arası çıkar çatışmaları kendisini hissettirmiştir. Bu denklemlerin gölgesinde Türkiye-Rumanya ikili ilişkilerinde bir kopukluk kendisini göstermiştir.³⁰ Zira bölgesel konjonktürel gelişmeler dikkate alındığında, 1953 yılında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paktı'nda Türkiye ile tarihsel ve kültürel ilişkileri kuvvetli olan Rumanya'nın yer almaması, Sovyetler Birliği'nin yürümesi dışında hareket

²⁸ Söz konusu andlaşma için bkz. İsmail Soysal, "Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları", Cilt 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983. Bunun da öncesinde Balkan coğrafyasında meydana gelen gelişmeler ve Türkiye'nin bölgeye statükocu yaklaşımları, iki ülkeyi birbirine yaklaştıran ayrı bir etken olmuştur. Bu sebeple, iki arasında ilişkileri geliştirme bağlamında, 1929'da Oturma, Ticaret ve Deniz Ulaşımı Sözleşme'si ve 18 Eylül 1930'da Bükreş'te Mezarlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma imzalanmıştır. Atatürk döneminde Türk-Romen ilişkilerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ahmet Eyicil, "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XX Sayı:59, Temmuz 2004.

²⁹ Osman Metin Öztürk, "Türk Dış Politikasında Balkanlar", Ömer E. Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001. s.10.

³⁰ Geniş bir açıdan bakıldığında soğuk savaş döneminde Türkiye-Rumanya ilişkilerinde kopukluklar hakim olmuşsa da zaman zaman farklı tehdit ve çıkar algılamalarından dolayı iki ülke arasında önemli sayılabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin, 1960'lı yıllarda Türkiye'nin kendi bloğunda ABD ile "U-2 Olayı", "Jüpiter Füzeleri" ve "Kıbrıs" gibi konularda sıkıntılar yaşarken bunu SSCB ile dengelemeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Londra ve Zürih Andlaşmaları'yla tesis edilen yapıyı bozmaya yönelik girişimleri de Türk-Yunan ilişkilerinde çeşitli problemleri de beraberinde getirirken, Türkiye'nin buna karşılık girişimleri Balkanlar'a yönelik olmuştur. Rumanya'yla bu dönemde yakınlaşma girişimleri bu perspektiften değerlendirilebilir. Bkz. Osman Metin Öztürk, a.g.m., 16.

edememesinin bir sonucudur. Ne var ki, daha sonraki süreçte Bükreş-Moskova ekseninde ikili ilişkilerde yaşanan gerginlikler, Romanya'yı farklı dış politika seçeneklerine yöneltmiştir. Soğuk savaş yıllarında Türk-Rumen ilişkilerinde tarihsel dostluğun zayıflamasının yanı sıra, Marksist/Leninist ideolojinin tesiriyle Romanya'daki okullarda Türklere ve buna paralel mahiyette Romanya'daki Türk azınlığına yönelik, objektif değerlerden uzak ve ön yargılı bir kuşağın yetiştirildiği de görülmektedir.

1990'dan sonra Romanya'daki değişim rüzgârları Rumen dış politikasında köklü değişikliklere yol açmış ve Türk-Rumen ilişkileri de paralel mahiyette gelişme göstermiştir. İki ülke ilişkilerinde sosyalist ideolojinin gölgesi ortadan kalkarken; tarihsel arka plandaki toplumsal ve kültürel ilişkilerin hacmi, yeni dönemde ikili ilişkilerde güven tesis edici bir işleve sahip olmuştur. Romanya'nın bu dönemden sonra Batı'yla ilişkiler bağlamında Avrupa ailesine girme isteği ve NATO ile ortak bir gelecek perspektifi, Bükreş-Ankara ilişkilerinde sıcak rüzgârların esmesine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde yaşanan krizlerde fiilen yer almayan Romanya, bu noktada Batı Dünyası'yla³² işbirliği yolunu aramıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde karar vericilerin üst düzey karşılıklı ziyaretleri ilişkilerin seyrine olumlu yönde katkı sağlamıştır. Türkiye'nin NATO üyelik perspektifinde Romanya'ya başından beri destek vermesi de ilişkiler bağlamında ayrı bir noktayı teşkil etmektedir. Bununla beraber, NATO'ya tam üyeliği gerçekleştirmiş olan Romanya'nın, AB ile Katılım Ortaklığı Anlaşması imzalamış olması, 1 Ocak 2007 itibarıyla AB'ye üyeliği ve Türkiye-Romanya ilişkilerinde karşılıklı dostluk, işbirliği ve anlayış havasının egemen olması³³ ikili ilişkileri iyi bir seviyeye getirmiştir.

Ekonomik ilişkiler bağlamında da Türkiye ile Romanya arasında gün geçtikçe artan bir ticaret hacminde bahsedebilmek mümkündür. Bükreş ile Ankara arasında gerek ikili gerekse Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)³⁴ çer-

³¹ Osman Horata, "Kuzey ve Batı Türklüğünün Kesişme Noktasında Küçük Bir Türk Topluluğu: Romanya Türkleri", Erhan Türbedar (der.), *Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı*, Ankara, ASAM Yayınları, 2003. s.164.

³² Batı Dünyası deyimi, 1990'lı yılların ortalarına kadar hem Avrupa hem de ABD'yi ortak bir potada göstermek bağlamında kullanılan bir ifade iken; Bosna'da yaşanan krizle ortaya çıkan ve daha sonraki dönemlerde devam eden görüş ayrılıkları ve ayrışma süreci, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları'nın (AGSP) geliştirilmesiyle bağdaştırıldığında, Avrupa ile ABD arasında gün geçtikçe derinleşen farklı çıkar algılamalarının etkisiyle kavramsal boyutta anlam değişikliğine uğramıştır.

³³ "2006 Yılına Giren Dış Politikamız", Dışişleri Bakanlığı 2006 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, Türk Dışişleri Bakanlığı, s.16-17.

³⁴ Çalışmamızın konu kapsamı itibarıyla KEİ'yi ayrıntılı bir şekilde ele almak her ne kadar mümkün değilse de; kısmi bağlamda değindiğimizde, Türkiye'nin yoğun girişimleri sonucu, 25 Haziran 1992 KEİ Anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte resmen işlerlik kazanmış bölgesel bir örgütlenme olduğu görülmektedir. Örgütün kuruluş amacı, Karadeniz ülkeleri arasındaki coğrafi yakınlık ve ekonomilerin birbirini tamamlayıcı unsurlarından ortaya çıkan avantajları verimli bir boyutta değerlendirmek amacıyla, Karadeniz ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesini sağlamak amacıyla gerekli koşulların yaratılması ve kurumsal düzenleme-

çevesinde geliştirilen çok taraflı ilişkiler dinamiği gelecekte de gelişme gösterme eğiliminde.³⁵ 2005 yılı itibariyle Türkiye Rumen dış ticareti içerisinde ithalatta %4'lük bir paya sahip iken, ihracatta da %7'lik bir dilime sahiptir. Türk-Rumen ilişkilerinde istatistiksel bağlamda her geçen gün giderek artan bir ticaret hacmi gözlemlenirken, Romanya'nın dış ticaret bağlamında 2004 yılı itibariyle, ihracatının %79,4'ünü, ithalatının ise %70,5'ini AB üyesi ülkelerle gerçekleştirdiğini de belirtmek gerekir.³⁶ Bu noktada Romanya'nın AB üyesi ülkelerle ticari ilişkilerde oldukça yüksek bir düzeyde bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunduğunu söylenebilir. Ekonomik açıdan Romanya'nın sadece Türkiye veya AB ile ekonomik ilişkilerin tesisine çalışmamakta; diğer taraftan 1998 yılındaki kriz sebebiyle Rusya'yla azalan dış ticaret hacmini artırma yoluna gitmiştir ve Bulgaristan ile de ticari ilişkilerinde aynı metodu takip etmiştir. Romanya-Türkiye ikili ilişkilerine ayrı bir dinamizm kazandıran nokta da SEECP³⁷ perspektifidir. Söz konusu perspektif, Güneydoğu Avrupa'da barış, istikrar, güvenlik ve işbirliği ortamını geliştirmek; barış, demokratik ve ekonomik refah içerisinde bir Güneydoğu Avrupa için bölge ülkelerinin bir araya gelerek gerçekleştirdikleri bir oluşum iken, iki ülkeyi ortak bir platformda işbirliğine yöneltmesi açısından önemlidir.

İki kutuplu sistemde Moskova faktörüne göre şekillenen Türkiye-Romanya ilişkileri, 1990'dan günümüze değin Bükreş yönetiminin öncelik tanıdığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek bölgesel düzlemde Karadeniz açısı gerekse Boğazlar boyutu Romanya-Türkiye dostluğunu kaçınılmaz kılan iki ayrı faktördür. Her iki ülke de jeostratejik açıdan birbirleri için önemlidirler. İki ülke arasında ortak bir sınırın bulunmaması, ilişkilerin gelişimini kısıtlayıcı bir unsur olmaktan ziyade; ikili ilişkilere olumlu yönde katkıda bulunmuştur³⁸. Aynı zamanda soğuk savaş döneminin ardından Türk-Rumen ilişkileri bakımından Türkiye'nin bu sorunlu bölgede ilişkilerini en az derecede sıkıntıyla götürdüğü ülkelerden biri Romanya'dır. Buna binaen azınlık haklarına ilişkin olarak, Romanya'da önemli adımların atılmış olması, ülkedeki Türk, Tatar ve Gagavuz azınlık açısından güvenli bir gelecek ortamı sağlamaktadır. Romanya'daki Türk azınlık, diğer Balkan ülkelerindeki Türk azınlıklara kıyasla, toplumsal yaşama en fazla entegre olmuş grup olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁹ Ancak, söz konusu durum Türkiye'nin Balkanlar'daki diğer Türk azınlıklara yönelik ilgisini Romanya'daki Türk nüfusa göstermeyeceği anlamına da gelmemelidir. Zira, Türk dış politikasında Ro-

lerin yapılması şeklindedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "Karadeniz Ekonomik İşbirliği", <http://www.die.gov.tr/uid/gnliblg.html>; "Organisation of The Black Sea Economic Cooperation", <http://www.bsec-organization.org> (About BSEC Bölümü); J.F.Brown, a.g.m., s.200-203.

³⁵ Şule Kut, *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.204.

³⁶ DEİK ve Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine başvurulmuştur.

³⁷ SEECP, Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci.

³⁸ Şule Kut, a.g.e., s.203.

³⁹ A.g.e., s.203-204.

manya Türklerine yönelik kayıtsızlık örneği sergilenmektedir. Genel olarak soğuk savaş sonrası dönemde Türkiye-Romanya ilişkilerinin stratejik bir boyutta temellendiğini söyleyebilmek mümkündür.

DEĞERLENDİRME

Tarihsel perspektiften Romanya'yı değerlendirdiğimizde, ülkenin dönemden döneme farklı dış politika yönelimleri olduğu gözlemlenmektedir. Buna yol açan etken, 20. yüzyılda uluslar arası sistemin yapısında sıklıkla meydana gelen değişimler olmuştur. İki kutuplu sistemin yıkılışı Romanya açısından risklerin yanı sıra fırsatları da beraberinde getirmiştir. Romanya, 1990 sonrasında dış politik yönelimini Batı'yla işbirliği boyutunda değerlendirmiştir. Batı Avrupa'daki yeni yapılanma modelinin 1990'lı yıllar zarfında kıtasal boyutlu bir mimariye dönüştürülmek istenmesi yönünde ortaya konan irade de, Romanya'nın söz konusu fırsatı değerlendirmesine yol açan başka bir faktördür. AB üyelik perspektifi Romanya açısından soğuk savaşın bitiminin ardından ortaya çıkabilecek olumsuz senaryoların önünde engel olmuştur. Ayrıca, söz konusu perspektif, ülkede istikrar unsuru oluşturduğu şeklinde düşünüldüğünde; bu hususta Romanya'nın önündeki en büyük engel, iç politikadaki tartışmaların kısır bir döngünün içerisine sürüklenme ihtimalini getirmesidir. Romanya'nın 1 Ocak 2007 itibariyle AB'ye tam üyeliği, gelecekte politik tercihlerinde de belirleyici olacaktır. AGSP kapsamında Avrupa'da tesis edilmek istenen güvenlik mimarisinin kısa vadede net bir sonuç vermesinin uzak bir ihtimal olması, Romanya-AB ilişkilerinde gelecek döneme dair siyasi ve ekonomik parametrelerin hâkim olacağı şeklinde de algılanabilir.

Varşova Paketi'nin dağılmasından sonraki süreçte güvenlik ikileminde kalan Romanya bu dönemden sonra ortaya çıkan boşluğu NATO ile kapatmaya çalışmış ve NATO'ya tam üyelik hedefi, dış politika tercihlerinde Batı'ya yönelimin farklı bir aşamasını oluşturmuştur. Burada da vurgulanması gereken husus, NATO'nun soğuk savaş sonrasında gerekliliğinin ve meşruiyetinin sorgulanmaya başlandığı ve Avrupa'da bu dönem itibariyle güvenlik bağlamında ABD'den kopuşun yaşandığıdır. ABD, Avrupa'daki dengeleri kontrol altında tutmak bakımından, ittifakı lağvetmek yerine genişleme stratejisi izlemesi gerektiği yönünde iradesini ortaya koymuştur. Romanya genişleme sürecindeki NATO pastasından payını almıştır ve güvenlik bağlamında içinde bulunduğu boşluktan kurtulmuştur. 1990'lı yıllarda Yugoslavya'da yaşanan parçalanma süreci de Romanya'yı NATO'ya yönelten başka bir etkidir. Yugoslavya'daki krizler başta olmak üzere, değişik noktalarda ortaya çıkabilecek krizlere acil müdahalede bulunabilme yeteneği, NATO'nun geleceği açısından güven tesis edicidir.

Türkiye-Romanya ilişkilerinde 1990'dan itibaren kendisini hissettiren gelişme çizgisi günümüzde ileri boyutlara taşınmıştır. İki ülkenin iyi ilişkiler içerisinde bulunması şüphesiz ki, her iki tarafın da menfaatindedir. Türk-

Rumen ilişkileri ikili ve bölgesel ilişkiler bağlamında gün geçtikçe ivme kazanmıştır. Ticaret hacminin artırılmasıyla iki ülke arasındaki ilişkilerde daha da ileri gidilebilir. AB üyesi bir Romanya ile Balkan coğrafyasının önemli bir güç unsuru olan Türkiye, bölgede istikrarı koruma yönünde aktif görev üstlenebilirler, ikili ilişkiler bağlamında model teşkil edebilirler. Böylece bu zor coğrafyada meydana gelebilecek Ortodoks-Müslüman kutuplaşmasının önü engellenebilir. Türkiye'nin de AB üyelik perspektifinin bulunması, Türk-Rumen münasebetlerinin SEEC, NATO, KEİ gibi örgütlenmelerin yanı sıra AB bazında da ayrı bir platform kazanacağını göstermektedir. Son olarak, Romanya'daki Türk azınlığa ilişkin Türkiye'nin daha ilgili ve girişimci olması gerektiğinin altı çizilmelidir.